

Mikrokosmoksen matkaajat. Matkamuistot ja omakohtainen kokemus 1600-luvun englantilaisissa kurioositeettikokoelmissa

Travelling through the Microcosm. Souvenirs and First-Hand Experience in Seventeenth-Century English Cabinets of Curiosities

Saara Penttinen

PhD Candidate at the University of Turku Department of European and World History

Abstract

Royal gardeners and collectors of curiosities, father and son John Tradescant, were praised as world-travellers, who created a miniature world for their contemporaries to enjoy. But whose world was it based on – and whose world did it convey?

In this article, I examine the objects and plants in seventeenth-century English cabinets of curiosities as both personal and culturally collective souvenirs, through which I reveal contemporary ideas about mobility, travel, and the concept of first-hand experience in Early modern England. As an example, I use the collection known as the Tradescant Ark with the help of diary entries, letters, and the 1656 catalogue. I especially analyse the catalogue as a form of reconstructing historical travel.

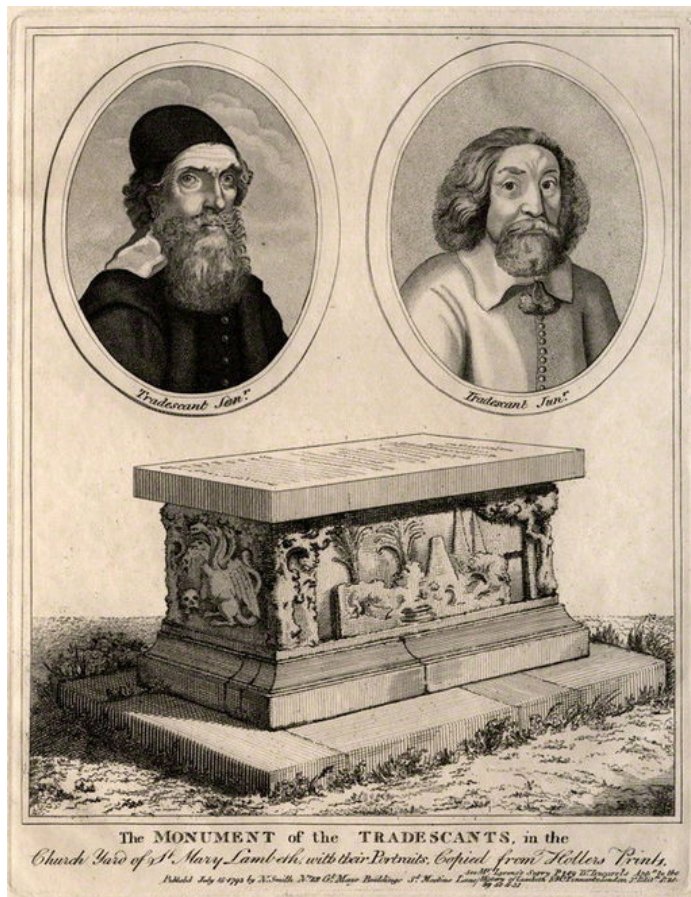
The Tradescants, as was common at the time, were associated with God as creators of their private microcosm. Their subjective experiences of the world were also represented in the geographical as well as the social networks through which the objects had apparently travelled. However, the world of the collection was not only subjective; Collective, for example English and European, aspirations and geographical imaginations were also detectable in its contents.

Moreover, a visitor to the collection carried their own personal worldviews that became influenced by the microcosm of the collection. Eventually, there is no such thing as a pure experience of the world, but always an endless combination of one's own and others' experiences, past and present, personal and collective – a collection such as The Ark being a perfect representation of such a mixture.

Keywords: kurioositeettikabinetti; omakohtainen kokemus; matkamuisto; kokoelmahistoria; uuden ajan alun Englanti, Cabinet of curiosities; first-hand experience; souvenir; history of collections; early modern England

Johdanto

Nyky-Lontoon sydämessä, Lambethissa, sijaitsee koristeellinen hauta. Sen yhteydessä olevaa vuodelta 1662 peräisin olevaa piirtokirjoitusta on lainattu lukuisissa uuden ajan alun kokoelmakulttuurista kuvaavissa teoksissa:

Kuva 1. Tradescantien muotokuvat ja hauta Wenceslaus Hollarin mukaan. Wikimedia Commons.

*As by their choice Collections May appear,
Of what is rare, in land, in sea, in air;
Whilst they (as Homer's Iliad in a Nut)
A World of Wonders in One Closet Shut (...) Liv'd till they had travell'd Orb and Nature
through,
(Allan, 1964, s. 231.) (Kuva 1.)¹*

Kirjoituksessa kuvataan 1600-luvun kuuluisimpia englantilaisia kokoelmien keräilijöitä ja kuninkaallisia puutarhureita, isä (1570/5–1638) ja poika (1608–1662) John Tradescantia. Sekä haudan koristeellisuus että hautakirjoituksen sanamuodot ilmaisevat sen, että heitä pidettiin poikkeusyksilöinä, joiden ajateltiin saavuttaneen elämässään jotain merkittävää, jopa ainutlaatuista ottaen huomioon heidän ammattinsa puutarhureina. Tradescantit olivat matkustaneet ja kokeneet maailmaa enemmän kuin aikalaisensa keskimäärin – jopa niin, että heidän seikkailujansa saattoi rinnastaa legendaarisessa antiikin eepoksessa kuvattuihin.

¹ Hauta itsessään on vuodelta 1853 peräisin oleva kopio, joka tehtiin Samuel Pepysin kirjastosta löytyneiden tarkkojen piirrosten mukaan. Alkuperäinen 1600-luvun piirtokirjoitus sijaitsee kuitenkin Garden Museumissa, jonka pihapiiristä myös hauta löytyi.

Englannin 1600-luvun alkupuolen merkittävin yleisölle avointa kokoelmaa, kuriositeetikabinetti *The Arkia*, pidettiin yleisesti tuloksena näistä matkoista. Kokoelma sisälsi lukuisia aikalaisia hämmästyttäneitä ihmeellisyyksiä, kuten erilaisia eksoottisina pidettyjä kuivattuja eläimiä ja kaloja, fossiileja, numismatiikkaa ja monenlaisia kasveja. Kuuluipa kokoelmaan myös merenneidon käsi, puussa kasvanut hanhi ja yksisarvisen sarvesta valmistettu astia (Stirn, [1638] 1885, s. 496–498; Tradescant, 1565, s. 52).

Kuriositeetikabineteiksi (eng. *cabinets of curiosities*) kutsutaan noin aikavälillä 1450–1750 ympäri Eurooppaa kerättyjä yksityisiä esinekokoelmia, joita pidetään museoiden edeltäjinä. Englannissa keräilijät olivat usein Tradescantien tapaan keskiluokkaisia ihmisiä ja 1600-luvun kuluessa myös tieteellisiä instituutioita. Kuriositeetikokoelmiin kerättiin mitä erilaisimpia esineitä antiikin jäänteistä luonnontieteellisiin näytteisiin, tieteellisiin instrumentteihin ja taide-esineisiin. Monet keräsivät myös eläviä kasveja ja erilaisia eksotisoituja esineitä ympäri maailmaa. Alkuaan keskeistä oli kerätä mahdollisimman poikkeuksellisia esineitä, jotka saivat katselijan pohtimaan luomakunnan ihmeellisyyttä (esim. Swann, 2010, s. 1–54).²

Kuitenkin lähestyttäessä 1700-lukua arkipäiväisistäkin esineistä tuli haluttuja, kun ensyklopedisuuden hengessä pyrittiin entistä laajempaan kaikenkattavuuteen. Kabinetit täyttivät lipastojen sijaan usein jopa kokonaisia huoneita puutarhoineen. Niitä esiteltiin keräilijän lähipiirille, mutta Englannissa osa kokoelmista, *The Ark* ensimmäisenä, aukeni myös suurelle yleisölle pientä maksua vastaan (esim. Swann, 2010, s. 1–54). Kokoelmien muoto, koostumus, funktiot ja merkitykset vaihtelivat, mutta yksi asia yhdisti niitä: aikalaiset pitivät kabinetteja ”maailmoina pienoiskoossa”, mikrokosmoksina (Bowry, 2015; Bleichmar, 2021).

Hautakirjoituksen rinnastus antiikin suuruuksiin oli tyypillinen ylistyskirjallisuuden konventio, mutta se herättää kuitenkin pohtimaan sitä, miksi Tradescantien miniatyyri-maailma ansaitsi tämän kunnian. Tässä artikkelissa kysyn, kenen maailmaan kokoelman avulla päästiin käsiksi – toisen sanoen, jos kokoelman esineitä saattoi pitää matkamuistoina, kenen matkamuistoista kokoelman mikrokosmos muodostui?³

Teoreettinen tausta ja metodologia

Samaan aikaan kun matkustaminen uuden ajan alussa yleistyi, alkoi kehittyä myös modernin kaltainen matkamuistokulttuuri. Erilaisia matkamuistoja on kerätty eri aikoina ja eri kulttuureissa niin pitkään kuin ihmiset ovat liikkuneet paikasta toiseen. Erityisesti läpi keskiajan suosittujen pyhiinvaellusten yhteyteen oli jo varhain kehittynyt ammattimaista, kaupallista matkamuistotoimintaa (Hahn, 1990, s. 85–96). Vaikka eri aikakausien, kuten juuri uuden ajan alun, matkamuistoja ei voi täysin verrata moderneihin vastineisiinsa, oli niillä myös vastaavia funktioita: ihmisillä on aina ollut tarve tavalla tai toisella ikuistaa tai materialisoida identiteeteilleen merkityksellisiä, suuria ja ainutlaatuisia kokemuksia.

2 Tradescantien kokoelmalla on ollut 1980-luvulta lähtien keskeinen merkitys kuriositeetikabinettien ja yleisemminkin uuden ajan alun Englannin materiaalsen kulttuurin tutkimuksessa (esim. Allan, 1964; MacGregor, 1983 [toim.]; Leith-Ross, [1984] 2006; Impey & MacGregor, 1985 [toim.]; Potter, 2007).

3 Artikkelissa kehitellään ajatuksia kirjoittajan vuoden 2017 pro gradu -työstä.

Usein tämä onnistui ottamalla konkreettisesti pala kohdealueesta mukaan tai tuottamalla siitä jonkinlainen kuvaus esimerkiksi runon tai piirroksen muodossa. Näiden välineiden avulla omakohtaisia kokemuksia kyettiin jakamaan kotiin päästyä myös muille (Stewart, 1984, 1993).

Pohtimalla tässä artikkelissa 1600-luvun englantilaisten kurioositeettikokoelmien esineitä matkamuistoina avaan uuden ajan alun käsityksiä liikkuvuudesta, matkustamisesta ja omakohtaisesta kokemuksesta. Esimerkkinä käytän Tradescantien *The Ark* -kokoelmaa, jota tulkitsen siitä vuonna 1656 laaditun katalogin ohella erilaisten päiväkirja- ja kirjemai-
nintojen avulla.⁴ Menetelmänäni on erityisesti katalogin esineiden yhteydessä annettujen paikkatietojen analyysi. Paikkatietojen avulla rekonstruoin historiallisia matkoja ja maailmankokemusta, jonka alkuperää pyrin samalla selvittämään ja problematisoimaan.

Varhaismodernien kokoelmien ja niiden esineiden alkuperäpaikkojen kartoitus on ollut jossain määrin suosittua 1980-luvulta lähtien, jolloin kurioositeettikabinetteihin alettiin kiinnittää huomiota historiallisessa tutkimuksessa. Ensin tutkijat erittelivät kokoelmiin eri maanosista päätyneitä esineitä, sitten huomio kiinnittyi esineiden ylijarjaiseen ja -kulttuuriseen luonteeseen (esim. Feest, 1985; Yaya, 2008; Gerritsen & Riello, 2016). Sittemmin erityisesti Benjamin Schmidt ja Daniela Bleichmar ovat tehneet innovatiivista tutkimusta eksotisoitujen esineiden rooleista eurooppalaisten maantieteellisessä ja kartografisessa mielikuvituksessa (Schmidt, 2015; Bleichmar, 2021).

Tämän artikkelin lähestymistapa on keskittyä maantieteen sijaan matkoihin ja maailmankokemukseen, joka katalogista ja kokoelmasta välittyi. Yksittäisten keräilijöiden matkoiltaan tuomia esineitä on tutkimuksessa aiemminkin pyritty identifioimaan erityisesti jäljelle jääneistä kokoelmakatalogeista. Esimerkiksi kasvitieteilijät ovat pitkään pyrkineet identifioimaan Tradescantien katalogista heidän omilta matkoiltaan tuomia kasveja (Leith-Ross, [1984] 2006, s. 196–210; Potter, 2007, s. xxii–xxv; Swann, 2010, s. 69).

Katalogissa näkyvää maailmankokemusta ei kuitenkaan välttämättä aina voi tai ole edes mielekästä yhdistää tiettyyn matkailijaan tai yksittäiseen matkaan, vaan kokoelma kokonaisuutena voi avata laajemmin kulttuurin yhteistä, kollektiivista maailmankokemusta. Vastaavalla tavalla kuin itse käsittelen Tradescantien katalogia, on Latinalaisten Amerikan historiaa tutkinut Alessandra Russo tutkinut Hernán Cortézin Eurooppaan 1500-luvulla toimittamia esineitä ja niiden inventaariolistoja eräänlaisina tilallisina narratiiveina, joilla oli tärkeä rooli imperiumin luonnissa (Russo, 2011). Käsittelenkin Tradescantien kokoelmaa eräänlaisena dynaamisena paikkatietojärjestelmänä, joka kehittyi rinnakkain vastaavana kollektiivisena projektina aikakauden kartografian kanssa.

Tradescantien katalogi

Tradescantien laajaa omakohtaista kokemusta maailmasta korostettiin hautakirjoituksen ohella vuonna 1656 *The Arkista* laaditussa katalogissa nimeltä *Musaeum Tradescantianum*:

⁴ Kokoelma ei ole säilynyt sellaisenaan, vaikkakin osa siihen kuuluneista esineistä sijaistee eri museoiden kokoelmissa Lontoossa ja Oxfordissa.

or, *A Collection of Rarities. Preserved at South-Lambeth neer London by John Tradescant*.⁵ Katalogien laatiminen kokoelmista oli tullut tavaksi 1500- ja 1600-lukujen kuluessa. Esineiden pääjako tapahtui naturalian eli luonnon muovaamien ja artificialian eli ihmisen tuotamien esineiden välillä. Molemmat olivat lisäksi jakaantuneet useampiin alakategoriaihin (Findlen, 1996, s. 36–44; Swann, 2010, s. 9–12).

Uuden ajan alun kuriositeettikabinettiteoreetikko, flaamilainen lääkäri Samuel Quiccheberg (1529–1567), oli määritellyt ja kuvaillut vuonna 1565 *Inscriptiones*-teoksessaan yksityiskohtaisesti täydellisen aristokraattisen kokoelman. Teos on ikään kuin kuviteltu, idealisoitu kirjallinen versio materiaalisesta kokoelmasta, täydellinen katalogi, jota keräilijät saattoivat käyttää mallina (Quiccheberg, [1565] 2013; Meadow, 2013). *Inscriptionesin* olivat aloittaneet Jumalaan sekä keräilijän henkilöön keskittyneet kategoriat, joille kaikki loput olivat alisteisia (Quiccheberg, [1565] 2013, s. 62; Meadow, 2013, s. 14–15, 23–26).

Noin sata vuotta myöhemmin myös Tradescantit olivat vahvasti läsnä katalogissaan, vaikeivat täyttäneekään Quicchebergin mallin mukaista kokonaista keräilijöihin keskittyntä kategoriaa. *The Arkin* katalogin alkusivuilla ovat Tradescantien perheen vaakuna, molempien Tradescantien muotokuvat sekä heitä ylistäneitä runoja (Tradescant, 1656, vaakuna, s. [5], muotokuvat s. [1], [7], runot s. [1]– [8]).

Inscriptionesissa kuvattua kokoelmaa vastannutta kaikenkattavuutta ei *The Arkin* kaltaisissa konkreettisissa kokoelmissa saavutettu. Useimmiten keräilijät kykenivät keskittymään tarkemmin vain muutamaan tiedon alakategoriaan muiden tiedon osa-alueiden jäädessä summittaisemmin edustetuiksi. Tämän oli toki Quicchebergin tiedostanut teoksessaan, jossa hän totesi nimenomaan luoneensa ideaalin, jota kohti yleissivistyneen herrasmiehen tuli pyrkiä (Quiccheberg [1565] 2013, s. 73–74; Meadow, 2013, s. 5–7).

Tradescantien kokoelma keskittyikin erityisesti kasvitieteeseen, olivathan keräilijät kuninkaallisia puutarhureita. Vuosisadan alussa Tradescant vanhemman työnantajiin kuului kaksi hallitsijoiden oikeaa kättä, Sir Robert Cecil (1563–1612) ja Buckinghamin herttua George Villiers (1592– 1628). Uransa loppupuolella Tradescant palkattiin kuninkaalliseksi puutarhuriksi kuningas Kaarle I:n (1600–1649) puutarhoihin. Tässä toimessa nuorempi Tradescant jatkoi hänen kuolemansa jälkeen vuonna 1638 (Leith-Ross, [1984] 2006; Potter, 2007).

Kokoelmilla ja puutarhoilla oli ollut vahva yhteys kuriositeettikabinettien alkuvaiheista lähtien (Hunt, 1985; Hooper-Greenhill, 1992, s. 126–130). Vuonna 1634 *The Arkissa* vierailut matkaja-kauppias Peter Mundy (1600–1667) kuvaili *The Arkiin* kuulunutta puutarhaa hämmästelemällä, ettei ollut nähnyt joitain sen kasveja muualla kuin Intiassa (Mundy, [1634] 1907, s. 5–6). Tradescantien kasvikokoelma käsitti katalogissa noin satasivuisen kasvilista *Hortus Tradescantianuksen*. Se oli erillinen yhteensä 72-sivuisesta, *artificialista ja naturaliasta* koostuneesta katalogin perusosasta. Kasveja on listattu yhteensä noin 1730 kappaletta, ja ne on järjestetty aakkosjärjestykseen kasvien latinankielisten nimien perusteella (Tradescant, 1656, s. 73–179; MacGregor, 1985, s. 151).

5 Nuorempaa Tradescantia auttamassa tässä työssä olivat olleet Elias Ashmole (1617–1692) ja Thomas Wharton (1614–1673), jotka toimivat rahoittajien ohella myös teoksen tieteellisinä legitimoijina.

Tradescantien kokoelmakatalogissa mainittiin useimmiten vain summittaisesti kun-kin esineen nimi, mutta joskus niistä annettiin jonkinlainen lisätieto, joka yleensä liittyi niiden keräyspaikkaan tai -tilanteeseen. Yleisin näistä lisätiedoista viittasi esineiden alkuperäpaikkaan. Näihin voi tulkita viitanneen myös maininnat eri kansallisuuksista, joiden kulttuureihin esineet yhdistettiin. Annettujen paikkatietojen maantieteellinen tarkkuus kuitenkin vaihteli maanosasta esimerkiksi tiettyyn puistoon, vuoreen tai maamerkkiin. Kaiken kaikkiaan katalogin perusosaan kuuluneiden esineiden kohdalla paikkatieto annettiin suoraan noin puolessa esineitä (n. 280/550).⁶ Paikkatietojen kokonaismäärään ei ole laskettu *materia medicaa* (105/713), numismatiikkaa (37/282), mitaleita (47/140) ja kasvilistaa, joiden merkintätavat erosivat merkittävästi muusta katalogista. Myös nämä kategoriat mukaan lukien suoria paikkamainintoja on neljäsosassa kaikkia katalogin esineitä ja kasveja (839/3415). On myös otettava huomioon, että monet maininnat viittasivat useampiin, jopa kymmeneen esineisiin, joten todellisuudessa paikkatiedollisia esineitä oli huomattavasti suurempi määrä (esim. Bleichmar, 2021).

Yhteyksiä, välikäsiä ja stereotyyppisiä matkamuistoja

Katalogin alussa julkaistussa latinankielisessä Walter Stonehousen (elinvuosia ei tunneta, kukoistus noin vuonna 1648) runossa John Tradescant vanhempaa kuvailtiin seuraavasti:

*Tutkittuasi tarkoin meren, maat, & taivaan,
Harvinaisia rikkauksia tuot,
joka puolelta, vaihtelevia polkuja pitkin.
Kaikkea mitä Luonnolla onkin,
Villieläimiä, Simpukankuoria, Jalokiviä,
Ja jalokiviä loistavampia LINTUJA (...)
Tuhlaavaisesti se kaataa kaiken sinun Arkistoosi.⁷
(Tradescant, 1656, s. [3]).*

Tradescantit eivät olleet maanmiehiensä joukossa ainoita vastaavasti ylistettyjä keräilijöitä. Englantilaiset keräilijät olivatkin harvinaisia verrattuna mannermaisiin siinä, että he usein matkustivat itse sen sijaan, että olisivat hankkineet esineitä yhteyksiensä välityksellä (MacGregor, 1985; Arnold, 2006; Swann, 2010). Kokoelmat saattoivat näin edustaa keräilijöidensä verkostojen ohella ennen kaikkea heidän itse kulkemaansa maailmaa.

Myös Tradescantit kartuttivat kokoelmaansa useilla matkoilla koko 1600-luvun alkupuoliskon ajan. Vanhempi Tradescant oli aloittanut keräilyn nuoruusvuosiensa Manner-Eurooppaan, Venäjälle ja Pohjois-Afrikkaan suuntautuneilla matkoilla, kun taas nuorempi Tradescant oli myöhemmin jatkanut hänen jalanjäljissään päätyen jopa kauas Virginiaan asti Pohjois-Amerikassa. Poika ylläpiti kokoelmaa isänsä kuoleman jälkeen vuonna 1638 pitäen sen toiminnassa läpi Englannin poliittisten myrskyjen 1640- ja 1650-luvuilla⁸ (esim. Leith-Ross, [1984] 2006; Potter, 2007).

6 Hyvin suuressa osassa muita esineitä paikkatieto on muuten pääteltävissä esimerkiksi kulttuurisista symboliikoista, joihin en tässä artikkelissa tarkemmin puutu.

7 "Jam mare, jam terras scrutatus, & aëra, raras / Undique fers, vario tramite, dives opes. / Quicquid habet Natura, Feras, Conchylia, Gemmas, / Et gemmis plumæ splendidiors AVES, (...): Prodigia in archivum fundit id omne tuum." Käännökset latinasta ovat omiani.

8 Kokoelma kesti sekä vuosien 1642–1651 sisällissodan, joka päättyi Kaarle I:n syöksemiseen vallasta, että Oliver Cromwellin (1599–1658) viihde-elämää rajoittaneen protektoraatin vuosina 1653–1658.

Kaikki katalogin paikkatiedot eivät suinkaan liittyneet Tradescantien omakohtaiseen maailmankokemukseen. Yleisesti ajatellaan, että vanhempi Tradescant tyytyi pääsääntöisesti kartuttamaan kokoelmaansa yhteyksiensä avulla. Hän esimerkiksi rahoitti tutkimusmatkoja vain vuosikymmen sen jälkeen, kun Virginia Company of London oli vuonna 1607 perustanut alueelle Englannin ensimmäisen pysyvän siirtomaan, Jamestownin. Monet katalogin Virginiaan viitanneista esineistä saattoivatkin olla peräisin hänen yhteyksistään eivätkä nuoremman Tradescantin matkoilta (Potter, 2007, s. 94–112). Tässä mielessä niiden voi ajatella kuvastaneen pikemmin vanhemman Tradescantin kansallisten maantieteellisten pyrkimysten värittämää kaukokaiPUUTA kuin henkilökohtaista maailmankokemusta.

Monesti esineet päätyivät eurooppalaisiin kokoelmiin lukuisien välikäsien kautta. Niitä ostettiin varta vasten perustetuista kuriositeettikaupoista esimerkiksi Pariisista ja lähetettiin laivojen mukana ystäville ja yhteistyökumppaneille ympäri maailmaa. Lahjojen antamisen kulttuuri ylläpitikin muuten hajanaisia kosmopoliittisten herrasmiesten verkostoja (Potter, 2007, s. 134–137; Lahtinen, 2013). Mundryn mukaan Tradescantien kokoelmaa olivatkin auttaneet kartuttamaan muun muassa lukuisat ”jalosukuiset, herrasmiehet ja merikapteenit” (Mundy, [1634] 1907, s. 2). Myös katalogissa mainittiin muutamien esineiden kohdalla niiden lahjoittajia: tällaisia olivat erityisesti katalogin laatimisessa auttaneet Elias Ashmole (1617–1692) ja Thomas Wharton (1614–1673), jolle kunnian antaminen olikin tarkoituksenmukaista. Lisäksi katalogin yhteydessä oli noin sadan nimen mittainen lista hyväntekijöistä, jotka olivat tavalla tai toisella auttaneet Tradescanteja kokoelman keräämisessä (Tradescant, 1656, s. 179–183).

Tradescantien henkilökohtaisia yhteyksiä yksittäisiin esineisiin on hankalaa eritellä monesta syystä. Katalogissa ei eritelty Tradescantien henkilökohtaisia matkamuuistoja ja toisaalta muita reittejä kokoelmaan päätyneitä esineitä, eikä niin todennäköisesti tehty myöskään kokoelmaa esiteltäessä. Monet esinetyypit myös olivat jo 1600-luvulla stereotyyppisiä matkamuuistoja tietyiltä alueilta. Tällaisia olivat esimerkiksi Pyhäältä Maalta Jerusalemista tuodut pienoismallit erilaisista pyhistä rakennuksista (esim. Tradescant, 1656, s. 40). Lisäksi tämänkaltainen pohdinta herättää helposti lisäkysymyksiä ja paradokseja: kuinka syvää omakohtaista kokemusta vaaditaan, jotta esineen voi laskea omakohtaiseksi matkamuuistoksi? Riittääkö läheltä kohdepaikkaa matkamuuistopuodista ostettu esine, vai onko esine täytynyt käydä fyysisesti poimimassa maasta?

Kokoelmat ympäri Eurooppaa muistuttivat toisiaan sekä muodoiltaan että esinetyypeiltään, perustuivathan ne yhteisiin arkkityyppeihin, kuten juuri Quicchebergin kirjalliseen kokoelmaan. Yhtä lailla kokoelmia olivat yhtenäistämässä erilaiset kokoelmamatkailijat, jotka vertailivat kokoelmia toisiinsa ja tulivat näin osoittaneeksi erilaisia koettuja puutteita ja samalla asettivat trendejä toivotuista esinetyypeistä. Esimerkiksi opiskelija Rasmus Bartholin (1625–1698) vertasi kielteisesti vuonna 1647 Tradescantien kokoelmaa kuuluisan tanskalaisen lääkärin Ole Wormin (1588–1654) kokoelmaan – tosin suoraan Wormille itselleen (MacGregor, 1985, s. 150; Leith-Ross, [1984] 2006, s. 125–126).

Sen sijaan englantilainen matkailija, John Evelyn (1620–1706), joka kuvaili vuosina 1640–1706 pitämässään päiväkirjassa ja muissa teksteissään lukuisia kuriositeettikabinette-

ja ja puutarhoja, piti Tradescantien kokoelmaa upeimpien mannereurooppalaisten kokoelmien veroisena (Evelyn, 1647, s. 282; Evelyn, [1818] 1952, s. 124, 325, 326). Evelynin kaltaiset yksittäiset matkajat levittivät sanaa kokoelmista, vertailivat niitä toisiinsa ja vaikuttivat myös niiden konventioiden leviämiseen ja yhtenäistymiseen.

Keräilijät olivat hyvin tietoisia esinetyypeistä, joita erityisesti julkisissa kokoelmissa vierailijat odottivat näkevänsä. Tätä ymmärrystä kuvastaa Tradescant vanhemman kirjeenvaihto, joka kertoo myös esineiden värikkäistä hankintareiteistä. Tradescant kirjoitti vuonna 1625 kirjeen silloisen työnantajansa Buckinghamin herttuan (1592–1628) nimissä Englannin merivoimien kirjurille, Edward Nicholakselle. Ei ole varmaa, oliko Buckinghamin herttualla oma kurioositeettikokoelmansa vai antoiko hän Tradescantin hyödyntää nimeään oman kokoelmansa keräämiseen. Kyseessä oli joka tapauksessa Tradescantin ensikosketus korkea-arvoisen työnantajansa verkostojen valjastamiseen aluillaan olleen harrastuksensa palvelukseen (Potter, 2007, s. 165–176; MacGregor, 1985, s. 149–150). Kirjeessä luettiin yksityiskohtaisesti erilaisia ja eri tahoilta toivottuja esineitä:

(...) it is His Graces Pleasure that ye should In His Name Deall withe All Marcants from All Places But Espetially the Virginie & Bermewde & Newfound Land men that when they [go] Into those parts that they will take Care to furnishe His Grace Withe All Maner of Beasts & fowels & Birds Alyve. Or If Not With Heads Horns Beaks Claws Skins fethers flyers or seeds plants trees or shrubs (...) (Villiers, 1625).

Kirjeessä mainittiin myös nimenomaan useita paikkoja, joista Tradescant toivoi esineitä kokoelmaan: näitä olivat esimerkiksi Virginia, Guinea ja Newfoundland. Esineitä ei voi siis ajatella kertyneen täysin orgaanisesti ympäri maailmaa, vaan niiden edustamien maantieteellisten sijaintien laajuus oli monella tapaa myös tietoisesti tuotettua. Tavoitteena oli luoda kuva laajasti matkustaneesta ja maailmaa kokeneesta kosmopoliittikeräilijästä, missä Tradescantien tapauksessa onnistuttiinkin. Samalla kokoelmien näkökulma maailmaan oli monella tapaa yleiseurooppalainen, mikä näkyi juuri eurooppalaisia kiinnostaneina kohteina katalogin paikkatiedoissa muiden rajautuessa niiden ulkopuolelle.

Matkustamiseen ei suhtauduttukaan uuden ajan alussa yksipuolisen positiivisesti, vaan se herätti myös ristiriitaisia tunteita. Esimerkiksi Anthony Parr on kirjoittanut uuden ajan alun Englannissa suosituista, erikoisista viihdemuodoista, joissa seikkailijoita ja merenkävijöitä julkisesti pilkattiin. Kyse oli vastareaktiosta totuttua ja sovinnasta elämäntapaa uhanutta uutta kosmopoliittisuuden ja liikkuvuuden ihannetta vastaan. Matkustamista pidettiin jopa moraalisesti epäilyttävänä (Parr, 2015).

Tradescantien maailmat katalogissa

Lukuisista välikäsistä ja esinetyyppien stereotyypisyydestä huolimatta katalogin paikkatiedoista voi päätellä, että *The Arkiin* päättyi esineitä useimmista tunnetuista paikoista Tradescantien elämän varrella. Heidän matkojaan tunnetaankin varsin hyvin erilaisten lähteiden välityksellä. Vanhempi Tradescant oli matkustanut nuoruudessaan poikaansa laajemmin erilaisten retkikuntien mukana ja useimmiten kulloistenkin työnantajiansa laskuun. Hän oli vierailut esimerkiksi Alankomaissa, Ranskassa, Venäjällä, Välimerellä ja Pohjois-Afrikassa. Kuusitoista viikkoa kestäneeltä Venäjän-matkalta vuonna 1618 oli pe-

räisin käsikirjoitusmuotoinen päiväkirja, josta voi seurata hänen matkansa yksityiskohtia. Pohjois-Amerikka oli kuitenkin vanhemman Tradescantin suosikki, vaikka hän ei sinne koskaan itse päässytäkään. Virginiaan oli perustettu vuonna 1609 Englannin ensimmäinen pysyvä merentakainen siirtokunta, joka oli ruokkinut yleistä englantilaisen patriottisuuden nousua jo Tradescantin lapsuudessa (Potter, 2007, s. 25–48, 94–146, 165).

Nuorempi Tradescant taas kävi Virginiassa ainakin kolmesti, vuosina 1637, 1642 ja 1654. Puutarhahistoriaan perehtynyt Jennifer Potter on kartoittanut identifioitujen kasvien perusteella varsin tarkasti nuoremman Tradescantin konkreettisia jalanjälkiä Virginiassa. Melkein kaikki niistä olivat suokasveja, mikä viittaa siihen, että hän pysyi useimpien maiden maanmiestensä tavoin lähellä asuttuja seutuja soisen James Riverin alueella. Suurin osa Virginian alueesta oli yhä eurooppalaisille tuntematonta seutua ja yleisesti uskottiin valtameren olleen aivan läheisten vuorien toisella puolella lännessä. Tradescant sai mitä todennäköisimmin Virginiassa apua sekä englantilaisilta että alueen alkuperäisasukkailta (Potter, 2007, s. xxvii–xxviii, 256–278).

Kasvien avulla Tradescant nuoremman reittiin voikin päästä käsiksi vain muutaman kilometrin säteellä, vaikka liikuttiin tuhansien kilometrien päässä Etelä-Lambethista ja aivan englantilaisille tuolloin vielä täysin tuntemattomien alueiden rajaseudulla. Kasvitieteellisillä näytteillä olikin hyvin konkreettinen ja maantieteellisesti tarkka yhteys niiden edustamiin paikkoihin kokoelmassa (ks. ?ermáková, 2019).

Tradescantit ovatkin jääneet historiaan nimenomaan merkittävinä kasvien kerääjinä, joiden tiedetään henkilökohtaisesti tuoneen monia nykyään perienglantilaisina pidettyjä kasvilajeja Englantiin ja kehittäneen monella tavalla aikansa kasvitiedettä. Varsinaista 1650-luvulla katalogin yhteydessä julkaistua kasviluetteloa edelsi Tradescant vanhemman vuosina 1629–1633 keräämistä kasveista julkaisema kasvikatalogi, *Plantarum in Horto Iohannem Tradescanti nascentium Catalogus*, joka oli julkaistu vain neljä vuotta ennen hänen kuolemaansa vuonna 1634. Huomattavaa on, että kasveja oli tähän listattu noin puolet vähemmän kuin uuteen katalogiin, 750 kappaletta. Tästä voi päätellä myös nuoremman Tradescantin olleen huomattavan ahkera kasvien hankkimisessa (Leith-Ross, [1984] 2006, s. 19; Hunt, 1985, s. 201; Potter, 2007, s. xxiii, xxvii, 319).

Tradescant nuoremman Englantiin tuomia kasvilajeja on melko suurella varmuudella identifioitu yksitoista kappaletta; kaiken kaikkiaan niitä arvioidaan olevan parisen sataa. Nuoremman Tradescantin Virginian-matkoilta olivat tiettävästi peräisin erityisesti monet puutarhan kasveista ja *naturalian* näkinkengistä (Potter, 2007, s. 256–278; Allan, 1964, s. 163–173). Nämä henkilökohtaiset matkat selittänevät suurimman osan katalogin huomattavasta määrästä Virginiaan viittaavia paikkamerkintöjä, joita löytyy jokaisesta esinekategoriasta noin kahdesta kuuteen. Lisäksi virginialaisia kasveja on lähes jokaisella kasvilistan sivulla, ja kaikista katalogin paikkamaininnoista niitä on lähes kymmenesosa (73/839).

Kasvitieteilijöiden ohella myös kokoelmatutkijat ovat perinteisesti olleet erityisen kiinnostuneita esineistä, joita on arvioitu henkilökohtaisiksi matkamuistoiksi eri kohteista, joissa Tradescantien on tiedetty käyneen. *The Arkin* esineiden alkuperäpaikkoja ovatkin pyrkinet kartoittamaan lähes kaikki Tradescant-tutkijat (ks. MacGregor, 1983 [toim.]; Impey & MacGregor, 1985 [toim.]; Allan, 1964; Leith-Ross, [1984] 2006; Potter, 2007).

Tradescant vanhempi alkoi kerätä kasvien ohella esineitä viimeistään 1620-luvulla. Katalogista löytyy muutamia paikkamerkintöjä, jotka viittasivat alueisiin, joissa Tradescant vanhempi oli tunnetusti matkustanut. Esimerkiksi Venäjältä peräisin kokoelmassa oli ”Moskovan herttuan liivi” sekä erilaisia veitsiä. Pohjois-Afrikasta olivat peräisin esimerkiksi barbarialaiset keihäät, jotka oli teroitettu yhtä teräväksi kuin *bodkin*, eräänlainen keskiaikainen nuolenpää. (Tradescant, 1656, s. 46, 48, 49). Lukuisista yrityksistä huolimatta on kuitenkin ollut hankalaa päätellä, olivatko katalogissa mainitut esineet peräisin juuri näiltä matkoilta vai olivatko ne päätyneet kokoelmaan muita reittejä pitkin.

Kuten muidenkin englantilaisten keräilijöiden, Tradescantien matkailuinto liittyi vahvasti myös poliittiseen tilanteeseen. Sen muutokset selittivät myös isän ja pojan roolien eroja keräilijöinä. Kun vanhempi Tradescant eli patrioottisuuden, matkahuuman, uteliaisuuden ja vahvan kuninkaanvallan aikaa, joutui nuorempi tasapainoilemaan ensin sisällissodassa ja sitten Cromwellin protektoraatissa entisenä rojalistina (Esim. Potter, 2007, s. xxvi). Esipuheessaan Tradescant nuorempi antoikin vaatimattomasti pääosan kunnian kokoelman keräämisestä isälleen, kun taas omaksi kunniaukseen hän laski kokoelman säilyttämisen, laajentamisen ja katalogin laatimisen:

I was resolved to take a Catalogue of those Rarities and Curiosities which my Father had scedulously collected and my selfe with continued diligence have augmented, & hitherto preserved together. (Tradescant 1656, s. To The Ingenious Reader 2).

Samaan aikaan kun englantilaiset kiinnostuivat kaukomaista, kiinnostuttiin myös omasta maasta, sen maantieteestä ja historiasta, josta kirjoitettiin lukuisia teoksia. Tämä näkyy myös katalogin paikkamerkinnöissä. Kaukomaiden esineiden ohella yhtä lailla kiinnostavia ovat heidän kotiseudultaan Englannista peräisin olleet esineet, joista ymmärrettävästi annettiin usein huomattavan yksityiskohtaisia tietoja. Yksi tällainen esimerkki oli katalogin anekdootti kokoelmaan kuuluneesta, vanhemman Tradescantin synnyinalueelta Suffolkiasta peräisin olleesta linnusta, jonkalaisia Tradescant mainitsi käytetyn Newmarket-heathin vinttikoirakisoissa (Tradescant, 1656, s. 4).

Katalogin paikkatietojen avulla kokoelma muodostaa kuvan Tradescantien kulkemasta maailmasta, jossa yllättävän tarkkoja ja omakohtaisia paikkatietoja saattoi olla sekä lähellä Lambethin-kotia että kaukaa Virginiasta. Samalla rakentuu kuva aikalaisenglantilaisten maantieteellisestä mielikuvituksesta, jossa korostuivat englantilaiset, eurooppalaiset ja pohjoisafrikkalaiset kohteet sekä uutuutena Virginia Pohjois-Amerikassa sekä kiinnostus oman maan maantieteeseen ja historiaan.

Omakohtaisen kokemuksen laajentaminen

Pelkkä paikkatieto ei kuitenkaan kerro paljoakaan esineen keräämistilanteesta. Silloin tällöin katalogissa mainitaan laajempi anekdootti esineen hankintareiteistä tai -tilanteista tai esimerkiksi mahdollisesti paikallisoppailta peräisin olleita erikoisia ja mieleenpainuvia yksityiskohtia. Vierailijat Peter Mundy (1600–1667) ja Georg Christoph Stirn (1616–1669) kertoivat päiväkirjoissaan anekdootteja *The Arkin* esineistä jo ennen katalogin painamista, joten kyse oli todennäköisesti tilanteesta, jossa keräilijä oli kertonut suullisesti kokoelmastaan vierailijoille (Mundy, [1634] 1907; Stirn, [1638] 1885). Yksityiskohtaiset lisätiedot

ja narratiivit, jotka joko todella kertoivat henkilökohtaisesta kokemuksesta tai ainakin vaikuttivat henkilökohtaisilta, sitoivat kokoelmiin tutustuvien silmissä keräilijän vahvemmin tämän esineisiin.

Välikäsien määrästä huolimatta keräilijällä voikin ajatella olleen jonkinlainen suhde jokaiseen kokoelmansa esineeseen, olihan hän valinnut ne osaksi kokoelmaansa, ja samalla asettanut ne johonkin kokoelman kategoriaan. Keräilijä hallitsi kokoelman kokonaisuutta ja myös usein valitsi, milloin esimerkiksi lahjoittajasta oli syytä mainita katalogissa. Keräilijällä ajateltiinkin vähintään aina olleen jonkinlainen suhde tahoon, jolla oli ollut omakohtainen suhde esineiden edustamiin alueisiin. Myös Tradescantien kokoelma ilmensi keräilijöidensä henkilökohtaisesti kulkeman maailman ja maantieteellisen kokemuksen lisäksi myös heidän yhteyksiään, sosiaalisia verkostojaan ja kykyään mobilisoida jopa suuria ja hankalasti liikuteltavissa olleita esineitä, kuten esimerkiksi elefantin kallon osia (Greenblatt, 1991, s. 50. Elefantin kallo kokoelmassa, Tradescant, 1656, s. 7).

Vaikka henkilökohtaiset matkamuistot eivät selitäkään Tradescantien koko roolia kokoelman synnyssä, liittyi kokoelmiin alusta pitäen keskeisenä ajatus keräilijän ja Jumalan analogisista yhteyksistä: Jumala oli luonut maailman samalla tavalla kuin keräilijä oman pienoismaailmansa. Keräilijä oli näin ollen monella tapaa kaikkietävä, kaikkialla kokoelmassaan läsnä oleva, ja näin ollen oletetusti myös esineiden edustamissa paikoissa vierailut. Keräilijän ja Jumalan rinnastamiseen viittasi jo Tradescantien kuriositeettikokoelman nimi, *The Ark*, joka yhdisti heidät Jumalan suoraan välikäteen, Nooan, jonka tehtäväksi oli annettu koko eläinkunnan kokoaminen yhteen arkkiin. Kyse oli aikakaudella suositusta raamatullisesta metaforasta, jota käytettiin usein luomakunnan keräämiseen, säilömiseen ja kategorisointiin liittyneiden projektien yhteydessä (Meadow, 2013, s. 23–26; Bennett & Mandelbrote, 1998).

Käsitys Jumalan ja keräilijän rinnastamisesta oli havaittavissa jo Quicchebergin vuoden 1656 teoksesta. Quicchebergiä tutkineen Mark Meadow'n mukaan ideaan kokoelman luojasta päti ajatus siitä, että vaikka keräilijä ei olisi itse konkreettisesti kerännyt kokoelmansa esineitä, oli hän verrannollinen esimerkiksi mesenaattiin tai tieteellisen teoksen julkaisijaan, joka jossain määrin jakoi teoksen tekijyyden (Meadow, 2013, s. 34).

Myös lahjoitettujen esineiden voikin päätellä lisänneen Tradescantien omakohtaista tietoa maailmasta aikalaisten silmissä. Jo Tradescant nuoremman ajateltiin konkreettisesti perineen isänsä maailmankokemuksen kokoelman välityksellä. Alun omistussivuilla nuoremman Tradescantin roolista kokoelman keräämisessä kirjoitettiin:

*Heire on thy Fathers goods, and his good parts, (...)
Tracing th'ingenuous steps he trod before:
Proceed as thou begin'st.
(Tradescant, 1656, s. [8]).*

Nuoremman Tradescantin ajateltiin siis konkreettisesti kulkeneen isänsä jalanjäljissä kokoelmaa kartuttaessaan. Käsitukset empiriasta ja omakohtaisesta kokemuksesta olivat kaiken kaikkiaan laajemmat kuin nykyään. Yhtenä syynä tähän oli, että esineiden materiaalisuus itsessään korosti niiden todistearvoa alkuperäisalueiltaan (Daston, 2011, s. 81–113; Daston & Lunbeck, 2011, s. 1–9; Pomata, 2011, s. 45–80).

The Arkin kaltaiset kokoelmat saattoivat lisäksi mahdollistaa eräänlaisen omakohtaisen maailman kokemisen myös muille kuin keräilijälle itselleen. Tradescantien kokoelmasa vierailustaan vaikuttuneena Peter Mundy kirjoitti, miten oli vakuuttunut siitä, että jonnain päivänä kokoelmassa tulisi vielä olemaan mahdollista nähdä enemmän ihmeitä kuin jos olisi matkustanut koko ikänsä (Mundy, [1634] 1907, s. 2). Mundy koko elämänsä matkustaneena myös tiesi mistä puhui (Holmberg, 2017, s. 608–625).

Johdopäätökset: Keräilijöiden maailmoista kulttuurisiin maailmoihin

Tässä artikkelissa pohdin, voiko 1600-luvun englantilaisten kuriositeettikokoelmien esineitä pitää matkamuistoina, ja jos voi, kenen matkoista niissä oli kyse. Analysoimalla katalogisessiintyviä paikkatietoja sekä niistä aikaisemmin tehtyjä tutkimuksia voi päätellä, että osa kokoelman esineistä oli kuin olikin Tradescantien omia matkamuistoja eri puolilta maailmaa ja ne edustivat näin ollen heidän omaa maailmankokemustaan. Tradescantit olivat luoneet kokoelmaan oman maailmankuvansa, mikrokosmoksen, joka kuvasti heidän kulkemaansa maailmaa, yhteyksiään ja kiinnostuksen kohteitaan. Tätä näkökulmaa korosti perinteinen käsitys keräilijän ja Luojan analogisista yhteyksistä. Sen lisäksi, että paikkatiedot kuvastivat Tradescantien maailmankokemusta, ajateltiin *The Arkin* kaltaisia kokoelmia myös vertauskuvallisesti luojiensa, keräilijöiden, maailmoina.

Kuitenkaan isolla osalla kokoelman esineitä ei ollut suoraa yhteyttä Tradescantien omiin matkoihin, vaan ne olivat päätyneet kokoelmaan muita reittejä pitkin. Tämä ei kuitenkaan poistanut mahdollisuutta, että keräilijöillä saattoi olla monella tapaa henkilökohtainen suhde myös näihin esineisiin. Ennen kaikkea he olivat vastuussa niiden hyväksymisestä osaksi kokoelmaa, mutta usein he myös tunsivat läpikotaisin tarinat niiden hankintareiteistä.

Silmiinpistävää onkin, että hautakirjoituksessa korostetaan kokoelman syntyä Tradescantien aktiivisten valintojen tuloksena. Jokainen kokoelman esine oli sen mukaan tarkkaan harkittu yksilö, joka edusti jotain harvinaista maailmassa. Tradescantien kuriositeettikabinettia voikin pitää eräänlaisena hyvin henkilökohtaisena sekoituksena, joka sisälsi omakohtaisia matkamuistoja, toteutumattomia matkaunelmia ja toisen käden matkakertomuksia. Esineet ja niiden keskinäiset kompositiot saattoivat sisältää merkityksiä ja viittaussuhteita, joita ulkopuolisen oli vaikea täysin havaita tai ymmärtää.⁹

Katalogin ja hautakirjoituksen ylistykset omakohtaisesta maailmankokemuksesta eivät olleet sattumaa. Omakohtaista kokemusta ja havaintojen tekemistä maailmasta oli alettu pitää erityisen arvostettuna juuri Tradescantien aikaan monella eri elämänalueella tieteestä taiteeseen (Daston, 2011, s. 81–113; Daston & Lunbeck, 2011, s. 1–9; Pomata 2011, s. 45–80). Matkailun puolesta puhui esimerkiksi englantilainen empiristisen tiedeajattelun pioneeri, Sir Francis Bacon (1561–1626), joka peräänkuulutti omakohtaista kokemusta ja aistihavaintoa tiedon edellytyksenä (esim. Bacon, 1598, 79–81; Bacon, [1625] 1752, s. 70–73). Vielä enemmän Tradescantien ajatteluun saattoi vaikuttaa kasvitieteessä jo 1500-luvun lopulla noussut, empiriaa korostanut ajattelutapa, jossa lisääntyneen kasvitieteellisen tietä-

⁹ Ajatus tuo mieleen niin kutsutut muistiteatterit, joiden monimutkaisten merkityssuhteiden verkostot olivat osa ajan esoteerista mietiskelyä ja filosofiaa (Aurasmaa, 2002, s. 217–266).

myksen myötä antiikin kasvitieteilijöiden välittämä tieto alkoi vaikuttaa riittämättömältä. Sen sijaan alettiin suosia oman alueen kasvillisuuden omakohtaista tutkimista (Cermáková, 2019).

Kuriositeettien kerääminen Euroopassa oli kehittynyt ajanjaksona, jota pidetään yleisesti liikkuvuuden ja kulttuuristen kohtaamisten aikana. Eurooppalaiset tekivät ympäri maailmaa tutkimusmatkoja ja niin sanottuja löytöretkiä, joiden tulokset tosin olivat löytöjä luonnollisesti vain eurooppalaisille itselleen (Schmidt, 2015; Gerritsen & Riello [toim.], 2016). Kaukomatkojen ohella kehittyi vähitellen tapa lähettää opiskelijoita erilaisille opintoretkille eurooppalaiseen pääkaupunkeihin, jossa he täydensivät aiemmin kirjoista oppimaansa kokemalla ja näkemällä itse kuuluisia kohteita. *Grand tourissa* ja sitä edeltäneessä peregrinaatiossa yhdistyivät omakohtaisen havainnoinnin ihanteet aikaisempina vuosisatoina ylimpinä tiedon auktoriteetteina pidettyjen antiikin auktorien kunnioittamiseen (Towner, 1985; Black, 1992; Sweet, 2012).

Vaikka liikkuvuus määritti aikakautta, mahdollisuus matkustaa ja mobilisoida esineitä ympäri maailmaa nosti Tradescantit erityisasemaan aikalaisten silmissä. Matkustaminen oli mahdollista vain pienelle osalle väestöä, usein miespuolisille ja tiettyyn ikään, ammatti- tai yhteiskuntaluokkaan kuuluneille. Myös niille onnekkaille, jotka pääsivät näkemään maailmaa ja jättämään vastuunsa kotimaassa, kyse oli yleensä ainutlaatuisista, kerran elämässä koettavista kokemuksista. Matkustamisen oletettu vaarallisuus nosti matkailevan yksilön statusta. Uuden ajan alussa eksoottisia pidetyt esineet symboloivat seikkailua ja matkoja, mutta ennen kaikkea laajaa tietämystä maailmasta. Esineiden matkaamat välimatkat hämmästyttivät eri yhteiskuntaluokkiin kuuluneita aikalaisia, joiden elämä oli usein hyvin paikkaan sidottua (Greenblatt, 1991, s. 50; Stewart, [1984] 1993, s. 132–151). Kokoelmien suhdetta keräilijöiden identiteetteihin tutkineen Marjorie Swannin mukaan kokoelmat määrittivätkin monella tapaa keräilijöitään (Swann, 2010). Kokoelman esineiden esittäminen henkilökohtaisina matkamuuistoina yhdistettynä katalogin paikkatietojen monipuolisuuteen eivät siis olleet sattumaa, vaan tarkoituksenmukaista toimintaa, jolla luotiin mielikuvia, joiden avulla Tradescantit pyrkivät nousemaan yhteiskunnallisessa asemassa.

The Arkissa ei siis muiden aikaaiskokoelmiensa tavoin ollut kyse vain luojiensa eli keräilijöiden maailmasta ja matkamuuistoista, vaan monella tapaa kollektiivisesta mikrokosmuksesta. Esimerkiksi Tradescantien haaveet ja kokemukset Virginiasta olivat kiinteästi sidoksissa Englannin siirtomaaintresseihin, sillä ilman niitä Tradescantit eivät olisi suhtautuneet alueeseen niin intohimoisesti. Henkilökohtaiset matkamuuistot kokoelmissa eivät olleetkaan yksinomaan henkilökohtaisia, vaan myös kollektiivisen englantilaisia. Kansallisesti merkittävät maantieteelliset kohteet esiintyivätkin kokoelman paikkatiedoissa huomattavan usein.

Toisaalta kokoelmat muistuttivat toisiaan ympäri Eurooppaa ja esimerkiksi monia esinetyyppejä ”kuului” olla uskottavassa kokoelmassa. Tradescantien kokoelman maailma olikin monella tapaa konventionaalinen, kulttuurisesti jaettu ja yleiseurooppalainen. Historioitsija Benjamin Schmidt on käsitellyt tutkimuksessaan yhtenäisen ”eurooppalai-

sen” maantieteellisen mielikuvituksen vähittäistä syntymistä lähestyttäessä 1700-lukua vastakohtana aiemmin korostuneille kansallisille näkökulmille. Tälle mielikuvitukselle oli hänen mukaansa tyypillistä sumentaa Euroopan ulkopuolinen maailma rajattomaksi, eksotisoiduksi massaksi (Schmidt, 2015). *The Ark* ja siitä tehty katalogi syntyivät tämän kehityksen kanssa rinta rinnan, joten ne sisälsivät sekä kansallisia että yleiseurooppalaisia paikkatietoja.

Hautamonumentin ylistysruno liittääkin Tradescantien matkat ja niiden tuloksena syntyneen *The Arkin* osiksi eurooppalaisen kulttuurin kaanonin, eurooppalaisten yhteistä maailmankuvaa. Kyse ei ollut vain heidän konkreettisesta ja omakohtaisesta maailmankokemuksestaan, vaan eräänlaisista arkkityyppimatkoista. Jokainen esine oli jonkun matkamuuisto jostain: yhdessä ne muodostivat eurooppalaisten kollektiivisen kokemuksen maailmasta. Tradescantien omakohtaisesta maailmankokemuksesta oli myös tullut osa kollektiivista tietomäärää.

Matkamuuistoilla ja niistä koostuneilla kokoelmilla oli tärkeä rooli kollektiivisten kokemusten jakamisessa uuden ajan alussa, jolloin vielä nykyistäkin suurempi osa tavallisten ihmisten maailmankuvasta perustui toisen käden lähteisiin. Matkailuun suhtauduttiin monesti myös ristiriitaisin tuntein, joten välillinen nojatuolimatkailu kokoelman avulla tuli myös monelle tarpeeseen. Kokoelmat ja niiden katalogit kertovat siis monella tapaa aikakauden englantilaisten suhtautumisesta matkustamiseen, liikkuvuuteen ja omakohtaiseen kokemukseen.

Kulttuurisesti jaetut merkitykset esineiden paikkatiedoista eivät aina vastanneet keräilijän tai vastaavasti katselijan käsityksiä niiden alkuperistä. Kokoelman tulkinta edellytti sekä keräilijältä ja vierailijalta monenlaista maantieteellistä ja kartografista tietämystä liittyen juuri esimerkiksi eri alueilta peräisin olleisiin materiaaleihin ja esinetyyppeihin puhumattakaan yksinkertaisesti vain yksittäisten alueiden olemassaolon tiedostamisesta.

The Arkin kaltaisten kokoelmien voikin ajatella muodostuneen loppumattomasta verkostosta kulttuurisesti tunnettuja paikkojen symboleita ja toisaalta henkilökohtaisia matkamuuistoja. Kokoelmilla vahvistettiin ja luotiin kulttuurista kuvastoa, joka mahdollisti muuten maailmaa näkemättömille massoille näkymän avarampaan makrokosmokseen – eräänlaisen omakohtaisen kokemuksen välittämisen eteenpäin. Ympäri Eurooppaa kokoelmat myös sisälsivät toisiaan muistuttaneita konkreettisia kuvia, jotka esittivät kohteita esimerkiksi Roomassa, jonne eurooppalaiset kosmopoliitit yleisesti haikailivat. Kuvat toimivat ikään kuin ikkunoina, virtuaalisina linkkeinä toisiin todellisuuksiin, myyttisiin tai konkreettisiin.

Linkkinäkökulma avaa mahdollisuuksia tarkastella kokoelman monenlaisia funktioita ajassaan. Kokoelmissa peregrinaatiota suunnittelevat nuorukaiset saattoivat opetella kulttuurissa hyväksytyjä, konventionaalisia tapoja katsoa maailmaa. Toisaalta keräilijä itse saattoi jakaa omia kokemuksiaan samanmielisten kosmopoliittien kanssa ja merkityksellistää omia nuoruuden kokemuksiaan kulttuurisesti tunnettujen tarinoiden kautta. Tradescantien kokoelmasta jäljelle jääneet esineet toteuttavat edelleen osittain samoja didaktisia ja yhteisöllisiä funktioita: *The Ark* periytyi vuonna 1664 Tradescantien tuttavalle,

antikvaari ja keräilijä Elias Ashmolelle (1617–1692), joka lahjoitti sen vuonna 1677 Oxfordin yliopistolle. Nykyään kokoelma muodostaa Ashmolean museon perustan.

Kokoelma ei koskaan ollut vain keräilijän maailma, vaan jokaisen kokijansa, jonka ainutlaatuisen, subjektiivisen kokemukseen maailmasta se tavalla tai toisella yhdistyi. Uuden ajan alun käsitys omakohtaisesta kokemuksesta heijastaa toisaalta myös omaamme. Ei ole olemassa puhdasta kokemusta, vaan vain erilaisia menneiden ja nykyisten kokijoiden kokemusten yhdistelmiä. Kokoelman hämärässä, erilaisten eksoottisten tuoksujen, materiaalien, kuvien ja esineiden sekamelskassa, peileistä ja muista heijastavista pinnoista katselija saattoi välillä huomata myös oman heijastuksensa. Tällä tavalla hänestä tuli hetkeksi osa kokoelmaa, osa jatkuvassa liikkeessä olevaa ja elävää, materiaalista kertomusta maailmasta.

ALKUPERÄISLÄHTEET

- Bacon, Sir Francis ([1625] 1752): *Essays, or counsels, civil and moral*. By Francis Bacon, Baron of Verulam, Viscount St. Alban, And Lord High Chancellor of England. Printed by R. Urie (Glasgow).
- Bacon, Sir Francis (1598): *Essaies Religious meditations. Places of perswasion and disswasion. Seene and allowed*. London: Printed [by John Windet] for Humfrey Hooper and are to bee solde at the blacke Beare in Chauncery lane.
- Evelyn, John ([1818] 1952). *The Diary of John Evelyn*. Toim. Bray, Willem. Perustuu: *Memoirs Illustrative of the Life and Writings of John Evelyn (1818)*. J. M. Dent & Sons Ltd, London.
- Evelyn, John (1697) *Numismata. A Discourse of Medals, Ancient and Modern together with some account of heads and effigies of illustrious, and famous persons in sculps, and taille-douce, of whom we have no medals extant, and of the use to be derived from them: to which is added a digression concerning physiognomy*. London.
- Quiccheberg, Samuel ([1565] 2013). *Inscriptiones Vel Titvli Theatri Amplissimi, Complectentis rerum vniversitatis singulas materias et imagines eximias. ut idem recte quoq[ue] dici possit: Promptuarium artificiosarum miraculosarumq[ue] ac omnis rari thesauri et pretiosæ suppellectilis, structuræ atq[ue] picturæ. quæ hic simul in teatro conquiri consuluntur, ut eorum frequenti inspectione tracationéq[ue], singularis aliqua rerum cognitio et prudentia admiranda, citò, facilè ac tutò comparari possit, auctore Samuele à Qviccheberg Belga. Monachii Ex Officina Adami Berg typograph. Anno M.D.LXV. Cum gratia et pri-uilegio Cæsareo*. Käännös. Meadow, Mark A. & Robertson, Bruce. The Getty Re-search Institute, Los Angeles.
- Mundy, Peter ([1634] 1907) *The Travels of Peter Mundy, In Europe and Asia, 1608–1667, vol. III:1 Travels in England, China, India etc. 1634–1638, Rel. XX*. Éd. Temple, Lt. Col. Sir Richard Carnac, Hakluyt Society, London 1919 (vol. I Cambridge 1907). Perustuu: Bodleian Library MS Rawlinson A 315, with facsimile of original t.-p.: *Itinerarium mundi, that is A memoriall or sundry relations of certain voiajes, journeies ettc. ...* By: Peter Mundy.
- Stirn, Georg Christoph ([1638] 1885) *Travel Diary of Georg Christoph Stirn of Nürnberg*. Toim. Nelson, Brent. Perustuu: Hager's translation and edition of the Bodleian manuscript Hager, H.: *Geschichte der Deutschen in England von den ersten germanischen ansiedlungen in Britannien bis zum ende des 18. jahrhunderts*. Strassburg K. J. Trübner Bodleian library Add. B. 67.
- Tradescant, John, (Ashmole, Elias & Wharton, Thomas) (1656). *Musaeum Tradescantianum: or, A Collection of Rarities. Preserved at South-Lambeth neer London by John Tradescant*. London, Printed by John Grismond, and are to be sold by Nathanael Brooke at the Angel in Cornhill, M.DC. LVI. London.
- Villiers, George (Buckinghamin I herttua) (1625). Kirje merivoimien kirjurille Edward Nicholakselle. National Archives, State Papers Domestic 16/4, fols 226–7.

LÄHTEET

- Allan, M. (1964). *The Tradescants: Their Plants, Gardens and Museum 1570–1662*. Michael Joseph Ltd, London.
- Arnold, K. (2006). *Cabinets for the Curious: Looking Back at Early English Museums*. Ashgate, Aldershot.
- Aurasmaa, Anne (2002). *Salomonin talo. Museon idea renessanssiajattelun valossa*. Yliopistopaino, Helsinki.
- Bennett, J. & Mandelbrote, S. (1998). *The Garden, the Ark, the Temple: The Metaphors of Knowledge in Early Modern Europe*. Museum of the History of Science in association with the Bodleian Library, Oxford.
- Black, J. (1992). *The British Abroad: The Grand Tour in the Eighteenth Century*. St. Martin's Press, New York.
- Bleichmar, D. (2021). *The Cabinet and the World: Non-European Objects in Early Modern European Collections*. *Journal of the History of Collections*.
- Bowry, J. (2015). *Re-thinking the Curiosity Cabinet: A Study of Visual Representation in Early and Post Modernity*. University of Leicester.
- Cermáková, L. (2019). 'Where Have all the Flowers Grown': The Relationship between a Plant and its Place in Sixteenth-Century Botanical Treatises. *Gardens and Landscapes, Sciendo No. 6*, 20–36.
- Daston, L. (2011). *The Empire of Observation, 1600–1800*. Teoksessa L. Daston & E. Lunbeck (toim.), *Histories of Scientific Observation*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Daston, L. & Lunbeck, E. (2011). Introduction: Observation Observed. Teoksessa L. Daston & E. Lunbeck (toim.), *Histories of Scientific Observation*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Feest, C. (1985). Mexico and South America in European Wunderkammern. Teoksessa O. Impey & A. MacGregor (toim.), *The Origins of Museums: The Cabinet of Curiosities in Sixteenth and Seventeenth-Century Europe*. Clarendon Press, Oxford, 237–244.
- Findlen, P. ([1994] 1996). *Possessing Nature: Museums, Collecting, and Scientific Culture in Early Modern Italy*. University of California Press, London.
- Gerritsen, A., & Riello, G. (Toim.) (2016). *The Global Lives of Things: The Material Culture of Connections in the Early Modern World*. Routledge, New York.
- Greenblatt, S. (1991). Resonance and Wonder. Teoksessa I. Karp & S. D. Lavine (toim.), *Exhibiting Cultures: The Poetics and Politics of Museum Display*. Smithsonian Institution Press, Washington and London, 42–56.
- Hahn, C. (1990). *Loca Sancta Souvenirs: Sealing the Pilgrim's Experience*. Teoksessa Ousterhout (toim.) *Pilgrimage*, 85–96.
- Holmberg, E. (2017). Mundy Writing the Travelling Self: Travel and Life-Writing in Peter Mundy's (1597–1667) *Itinerarium Mundii*. *Renaissance Studies Vol. 31 No. 4*, 608–625.
- Hooper-Greenhill, E. (1992). *Museums and the Shaping of Knowledge*. Routledge, London and New York.
- Hunt, J. D. (1985). Curiosities to Adorn Cabinets and Gardens. Teoksessa O. Impey & A. MacGregor (toim.), *The Origins of Museums: The Cabinet of Curiosities in Sixteenth and Seventeenth-Century Europe*. Clarendon Press, Oxford, 193–203.
- Impey, O., & MacGregor, A. (Toim.) (1985). *The Origins of Museums: The Cabinet of Curiosities in Sixteenth and Seventeenth-Century Europe*. Clarendon Press, Oxford.

- Lahtinen, A. (2013). Lahjat ja aatelin suhdeverkostot 1500-luvun Ruotsissa. Teoksessa M. Mäkikalli & R. Laitinen (toim.), *Esine ja aika. Materiaalisen kulttuurin historiaa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 34–65.
- Leith-Ross, P. ([1984] 2006). *The John Tradescants: Gardeners to the Rose and Lily Queen*. Peter Owen Publishers, London.
- MacGregor, A. (1985). *The Cabinet of Curiosities in Seventeenth-Century Britain*. Teoksessa O. Impey & A. MacGregor (toim.), *The Origins of Museums: The Cabinet of Curiosities in Sixteenth and Seventeenth-Century Europe*. Clarendon Press, Oxford, 147–158.
- MacGregor, A. (Toim.) (1983). *Tradescant's Rarities: Essays on the Foundation of the Ashmolean Museum 1683 with a Catalogue of the Surviving Collection*. Durham Theses, Durham University. Clarendon Press, Oxford.
- Meadow, M. A. (2013). Introduction. Teoksessa M. A. Meadow (toim.), *The First Treatise on Museums: Samuel Quiccheberg's Inscriptiones*. The Getty Research Institute, Los Angeles 2013, 1–41.
- Meadow, M. A. (2013). Introduction. Teoksessa M. A. Meadow (toim.), *The First Treatise on Museums: Samuel Quiccheberg's Inscriptiones*. The Getty Research Institute, Los Angeles 2013, 1–41.
- Parr, A. (2015). *Renaissance Mad Voyages: Experiments in Early Modern English Travel*. Cultures of play 1300–1700. Ashgate Publishing Ltd., Surrey and Burlington.
- Pomata, G. (2011). *Observation Rising: Birth of an Epistemic Genre, 1500–1650*. Teoksessa L. Daston & E. Lunbeck (toim.), *Histories of Scientific Observation*. The University of Chicago Press, Chicago and London, 45–80.
- Potter, J. (2007). *Strange Blooms: The Curious Lives and Adventures of the John Tradescants*. Atlantic Books, London.
- Russo, A. (2011). Cortés's Objects and the Idea of New Spain. Teoksessa *Journal of the History of Collections* vol. 23 no. 2/2011, 229–252.
- Schmidt, B. (2015). *Inventing Exoticism: Geography, Globalism, and Europe's Early Modern World*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia.
- Stewart, S. ([1984] 1993). *On Longing: Narratives of the Miniature, the Gigantic, the Souvenir, the Collection*. Duke University Press, Durham and London.
- Swann, M. (2010). *Curiosities and Texts: The Culture of Collecting in Early Modern England*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia.
- Sweet, R. (2012). *Cities and the Grand Tour: The British in Italy 1690–1820*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Towner, J. (1985). The Grand Tour: A Key Phase in the History of Tourism. *Annals of Tourism Research*, vol. 12 no. 3, 297–333. Pergamon Press Inc., Fairview Park Elmsford, New York.
- Yaya, I. (2008). Wonders of America: The Curiosity Cabinet as a Site of Representation and Knowledge. *Journal of the History of Collections* vol. 20 no. 2, 2008, 173–188.